

3.5:34.

GESCHIEDENIS

VAN

DE GEMEENTEN

DER

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,

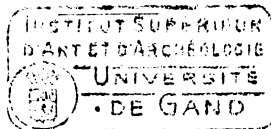
DOOR

Frans de Potter en Jan Broeckaert.

TWAALFDE DEEL.

Gotten, Grammene, Olsene, Poete, Ursel, Woutergem, Zulte.

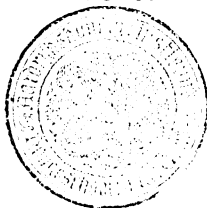
TAFEL VOOR DE 12 DEELEN (EERSTE REEKS.)

GENT,

DRUKKERIJ C. ANNOOT-BRAECKMAN, KOORNMARKT.

1870.

WONTERGEM.

I.

BESCHRIJVING VAN HET DORP. — Wanneer men den steenweg van Deinze naar Tielst volgt, ontmoet men op omtrent 7 kilometers afstands van eerstgenoemde stad, ten zuiden der gemelde baan, het dorp Wontergem, het laatste, in die richting, van de provincie Oost-Vlaanderen. Het heeft eene oppervlakte van 509 hectaren⁽¹⁾, en grenst ten noorden aan Aarsele en Vinkt, ten oosten aan deze laatste gemeente en aan Grammene, ten zuiden aan Gottem en ten westen aan Dentergem.

De bevolking leeft er schier uitsluitelijk met den landbouw en den vlashandel, en beliep den 1 Januari 1870 tot 929 zielen⁽²⁾.

De eerste vermelding dezes dorps klimt op tot het begin der XIe eeuw, wanneer zijn naam, bepaaldelijk in eene charter, geschreven tusschen de jaren 1019 en 1030, *Guntrengem* luidde, dit is : *woonplaats van Gunther*. In 1250 schreef men *Gonter-*

(1) Volgens SANDERUS, 540 morgen.

(2) De bevolking van Wontergem bedroeg in 1801 752 zielen, waaronder 49 behoeftigen.

ghem. Eerst in 1520 vinden wij *Wonterghem* gespeld, welke verandering zich gemakkelijk verklaren laat, dewijl de verwisseling van *g* in *w* niet ongewoon is, als bij voorbeeld in *Gundelgem* = *Wondelgem*, *Guillelmus* = *Willem*, *Gualterus* = *Walter*, *Gal* = *Wal* (thans *Waal*), enz.

Er zijn vier wijken in deze gemeente : *Peerdshoofd*, *Oosthoek*, *ter Donkt* en *Westhoek* (1), en onder de waterlopen, die haar grondgebied bijna geheel omsluiten en er een schiereiland van vormen, zijn de *Vondelbeek*, aan de grens van Grammene en Vinkt, en de *Mandelbeek*, aan 't gescheid van Gottem, de voornaamste.

De natuur des gronds is klei- en zandachtig en over het algemeen zeer vruchtbaar. Men treft hier groote, schoone akkers aan, doch weinig bosschen en weiden. Volgens het *Dictionnaire géographique* van VAN DER MAELEN oogstte men hier vóór een veertigtal jaren 2,000 mud rogge, 5 a 600 tarwe, 600 haver, 500 boekweit en 5,500 a 4,000 aardappelen.

De landbouwstatistiek van 1846 schatte de gewone opbrengst der vruchten te Wontergem op 824 hectol. tarwe, 25 h. spelt, 295 h. masteluin, 2,410 h. rogge, 39 h. gerst, 751 h. haver, 154 h. boonen, 174 h. boekweit, 362 h. koolzaad, 6,786 h. aardappelen, 14,484 kilogr. vlas, 11,520 kilogr. wortels en 574,740 kil. klaver. In 1850 telde de gemeente 34 paarden, 17 veulens, 164 koeibeesten, 95 kalvers, 80 varkens, 90 schapen en 45 geiten. In 1846 waren er 47 paarden en veulens, 303 koppen hoornvee, 52 kalvers, 101 woldieren, 204 varkens en 59 geiten. De meerschen besloegen eene uitgestrektheid van 51 hectaren 47 aren; de bosschen, 59 h. 29 ar.; de boomgaarden, 16 h. 48 ar. en de tuinen 3 h. 10 ar. Het getal landbouwbedrijven beliep tot 125, waaronder een van 40 tot 45, een van 50 tot 55, drie van

(1) Oude plaatsnamen :

1400. *tSieslandt*, *Mayerbrugge*.

1425. *Pantinsbeke*.

1525. *Nieustrate*, *gheheeten Nieuhaghe*, *Oostwinckele*.

1600. *sCostersvivre*, *Sleebosch*, *Groene Schaere*.

1700. *Ballinckdriesch*.

25 tot 30, een van 20 tot 25, een van 15 tot 20 en acht van 10 tot 15 hectaren. Het dagloon der veldarbeiders bedroeg 50 centiemen voor de mannen en 30 centiemen voor de vrouwen, boven de voeding, en er waren 45 mannelijke en 27 vrouwelijke loontrekkende dienstlieden. Eindelijk geeft de statistiek 2,700 frank op voor de middelbare waarde der landen in de gemeente, en 64 fr. als pachtsom, een en ander voor eene hectare.

De oudstgekende pachthoeve in deze gemeente, nopens welke wij eenige inlichtingen hebben aangetroffen, droeg den naam van het *goed te Reage of Rehage*. Zij was ongeveer 55 bunder groot en werd in 1446 voor 18 pond groote in het jaar verhuurd, ongeminderd de verplichting voor den pachter, den eigenaar de helft van het op 't hof wassende fruit en 10 steenen boter te leveren, dezen laatste twee varkens « te bake te houden, » en op het goed 200 wilgen poten te planten. Zooals gewoonlijk in dien tijd, hield de eigenaar een deel der huizing voor zich, alsook twee paardenstallen, de helft van de duivenkeet en een half bunder maai-meersch, waarvan het hooi door den pachter moest gemaaid en op 't hof gevoerd worden⁽¹⁾. De eigenaars van dit goed worden in het tweede hoofdstuk opgenoemd.

Het *goed te Wiericx*, eene andere pachthoeve in deze gemeente, ter grootte van 6 bunder, bracht op het laatste der XVe eeuw 6 pond groote 's jaars op⁽²⁾. — De andere oude hofsteden, ons bij name bekend, waren : het *goed ter Donkt*, van ongeveer 36 bunder uitgestrektheid, bij de grens van Gottem; het *goed ter Hulst*, groot 6 $\frac{1}{2}$ bunder; het *goed ten Houte* en het *Coutschuergoed*.

De windmolen van Wontergem werd in 1470 door den ridder Lieven van den Hole opgericht, en door Kwintijne van den Hole, weduwe van Pieter de Gorges, eenige jaren later, voor 4 pond 10 schellingen groote 's jaars in pacht gegeven.

De eenige ons bekende herberg uit de verledene eeuw droeg den naam van *den Hert*. Ten jare 1683 waren 't *Lammeken* en

(1) *Jaarregister van Gent, 1446-1448*, bl. 114. — Stedelijk archief van Gent.

(2) *Id.* van 1482-1484, bl. 163, 2^e deel.

't *Peerdshoofd* als oude herbergen aangeduid. — Het getal weefgetouwen beliep in 't begin dezer eeuw tot 115.

Wat het gemeentearchief betreft, wij troffen er niets anders van belang aan dan de registers van den burgerlijken stand, aanvangende met het jaar 1672. De gemeenterekeningen van Wontergem, van 1655 tot 1788, berusten te Brugge in het provinciaal archief.

Er worden twee kermissen te Wontergem gevierd : de groote, den Zondag na St.-Jans-Onthoofding; de kleine, den Zondag na H.-Sacramentsdag.

II.

HEERLIJKHEID.—Nopens de heerlijkheid van Wontergem hebben wij weinig te zeggen. Zij maakte deel van het land van Nevele, en lag voor de bedeceling der belastingen onder de roede van Tielt. Nogtans vinden wij in eene akte, ingeschreven in het *Jaarregister* der stad Gent, van 1440, dat zij alsdan aan den burchtgraaf van Gent, den heer van Antoing, toebehoorde, die ze, te zamen met de heerlijkheid van Etikhove, aan Gillis Toreel voor 200 pond parisis in het jaar verpachtte.

Ontbreken ons de bescheiden om over deze heerlijkheid verder uit te weiden, het is niet zoo met de in deze gemeente ingeslotene leengoederen, en in eerste lijn met de *heerlijkheid ter Donkt*, opzichtsens welke wij in onze opzoekingen gelukkiger zijn geweest. De oudste ons bekende bezitter van dit goed was Jan de Gheendt of de Ghendt, zoon van Marten en van Margareta Onredene, die beiden tot eene oude edele familie behoorden. Jan de Ghendt werd, volgens HELLIN, geboren den 12 Juli 1405; hij trad in den echt met Agnes van der Helst, en overleed den 27 September 1456. Zijn stoffelijk overschot werd nevens dat zijner vrouw, gestorven den 25 April 1442, in de kerk van Wontergem ter aarde besteld, hetgeen ons onderstellen laat, dat

niet alleen de grafkelder dier familie daar was, maar deze laatste er haar zomerverblijf hield. Een zoon en twee dochters werden uit dezen echt geboren, te weten : Joost, Catharina en Jozijne.

Joost de Ghendt, schepene van Gedeele te Gent in 1512, en heer van ter Donkt, van welke heerlijkheid hij in 1460 verhef deed, ontsliep den 6 Mei 1515. Hij had voor echtgenoot Catharina van Hamme, die met hem te Bassevelde begraven werd, en liet twee zoons achter, waarvan de tweede, Cornelis, gehuwd met Catharina de la Motte, hoogbaljuw van Deinze werd. De oudste, evenals zijn vader, Joost geheeten, en op wien de heerlijkheid van ter Donkt verviel, knoopte huwelijk aan met Christina van Maldegem, vrouw van Bassevelde, dochter van Gisleen, algemeen ontvanger van Vlaanderen, en van Adriana Zoete, gezeid van Laeke. Deze Christina, overleden den 1 November 1537, volgens sommigen in 1515, en nevens haren gemaal insgelijks te Bassevelde begraven, liet verscheidene kinderen achter, onder andere, Jan de Ghendt, heer van Bassevelde, die ter Donkt aan Joost de Gruutere verkocht, en in ongehuwden staat ten jare 1528 overleed. De familie De Gruutere bleef de heerlijkheid echter niet lang in haar bezit houden; immers wij ontmoeten ze na 1559 reeds als bezeten door 's verkoopers zuster, Maria de Ghendt, die er naarhede op gelegd had, en wier kinderen, gesproten uit haar huwelijk met Thomas Maes, geene afstammelingen nalieten.

De heerlijkheid van ter Donkt kwam vervolgens in 1591 (en niet rond 1594, zoo HELLIN zegt), bij erfenis van Izabella Maes, die gehuwd was geweest met Nicolaas Emeloot, aan Roeland de Ghendt, geboren den 24 October 1572 en getrouwd met Catharina de Backere. Hij stierf te Wontergem den 26 Augusti 1614, achterlatende Frans de Ghendt, heer van ter Donkt, geluwd 1° den 27 November 1612 met Antonia Uutenhove, dochter van Jan en van Jozijne de Bierne, en 2° den 10 December 1635 met Joanna-Barbara van der Specten, dochter van Pieter, geheimschrijver der stad Gent, en van Maria van Royen. Jan-Frans de Ghendt, de zoon uit het tweede bed, geboren in Januari 1637 en in 1664 gehuwd met Maria-Francisca Zagarus,

gezeid Saighers, erfde ter Donkt, en was tevens heer van Vierstraten; hij overleed den 22 November 1695. Zijn zoon en opvolger in de heerlijkheid, Willem-Frans de Ghendt, burgemeester van Geeraardsbergen, enz., werd in de St.-Baafskerk te Gent over de doopvont gehouden den 5 November 1672 en stierf te Aalst den 12 December 1722. Hij was tweemaal getrouwd geweest: eerst met Elizabeth-Charlotta de Ximenes, dochter van Jeroom, majoor van Bergen en Oudenaarde, en van Maria de Quevedo; en daarna, den 11 November 1704, met Maria-Anna Damman, vrouw van Laatgoed, dochter van Cornelis en van Maria-Florentia Montpesson. Twee kinderen uit het eerste huwelijk werden geboren te Wontergem: Hendrik-Augustijn, den 2 October 1697, en Maria-Charlotta, gedoopt den 19 September 1701. De oudste zoon uit het tweede bed, Karel-Frans-Florens de Ghendt, burgemeester van Brugge, enz., erfde de heerlijkheid van ter Donkt, en trad in den echt met Theresia-Elisabeth le Comte, die hem, onder andere kinderen, eenen zoon schonk, met name Jozef-Jan-Karel de Ghendt, heer van ter Donkt en Laatgoed, geboren te Geeraardsbergen den 2 Februari 1743 (1).

Uit het hieronder medegedeelde denombrement van ter Donkt zal men zien, dat deze heerlijkheid niet van belang was ontbloot (2). Zij verhief van het leenhof van Nevele en strekte zich uit in de

(1) De familie De Ghendt had voor wapen: *de gueules à la croix ancrée d'argent.*

(2) « Dit es de groette vanden leenen, die Joos de Gheend, f Jans, houdende es in leenen van edelen ende moghenden Jan van Montmoreney, heere vanden lande van Nevele, deselve leenen ghehouden vanden vors. laude ende casteele te Nevele. Eerst een hof, gheheeten *tghoet ter Donct*, groot wesende tusschen den vive ende dertich ende zesse en dertich bunderen lettele meer of min, onder lant, water, merssche, weede ende bossche, alsoot ghestaen ende ghelegghen es, daertoe behorende een bailliu, zeven scepenen, put ende galghe, berecht van mansdode ghedaen in eendre hitte van bloede, daer wonde ghemaect wert van blenden slaghen, tol, vont, roef, verdonckert, bastaerde goet, incommelinghe boeten tot iii £ pond ende daerondere, beryt van straten, van waterganghe, keercghebode, orlof van ghedienden lieden, erven ende onterfven, streckende tvors. heerfachtichede in de prochie van Wonterghem ende daer ontrent, ende de heerlijchede van dien in vii prochien,

gemeenten Wontergem, Markegem, Dentergem, Rozebeke, Vinkt, Wakken en Gottem, alwaar zij talrijke laten en cijnsghelders bezat.

te wetene Wonterghem, Maerckeghem, Denterghem, Rosbeke, Vijnet, Wackene ende in Gotthem, ende daertoe op viii ghemeten brouclants lettele meer of min, ghelegghen in Vijnet. Item ten zelve leene behoort zekere heerlijke rente, die diverssche laten, opsetene ende afzetene, jaerlicx ghelden huut huere gronde, die zij vanden zelve leene houdende zyn naer tverclaers vanden renteboucken, dewelke rente hieronder ghesomeert staet. Ende als eenich vanden laten sterven, die de rente schuldich zijn, gheeft men dan vanden hondert ponden zes pont, ende es gheheeten maercghelt, mits dat huut den huuse van Curterijcke commen es; daer behoort ooc toe thien scell. par. tsiaers erfvelijc, die men heft op de nieuwe mersch, groot zynde ontrent drie vierendeelen, lettele meer of min, houdende in leene van minen vors. heere van Nevele, also de tsaerters verclaren, diere af zijn, de somme vanden cheinse die de vors. laten jaerlicx sculdich zijn metten thien schellinghen par. vors., comt in penninrenten elleven pond zestien scell. par., in ruwer evenen Doinssche mate veerthien mudde zeven havot eenen achtelinc, in rogghe derselver mate thien havot eenen achtelinc ende een derde deel achtelincx, in ghersten derselver mate vijf havot ende een pinte, xi xxiii^{ste} deel achtelincx. Item neghen cappoene ende xvi^{ste} deel; item twalef hoendere ende terden deel hoens; item twee ganse ende xxiii^{ste} deel gans; item hondert ende een ende vijftich eyere ende xvi^{ste} deel eyr, emmer van al de vors. rente lettele meer of min. Voort so behort toe een mersch twee bundere groot, lettele meer of min, die diverssche personen houden in erfvelijcken pachte, daer of jaerlicx betalende de somme van drie ponden veerthien scellinghen zeven penningen par., ende als zij huer deel vercoopen so gheven zij vanden pond grote xv gr. Voort behoort noch toe twee ghemeten ende xxvi roeden merssche lettele meer of min, die diverssche persone vanden vors. leene houdende zijn theelstschade, ende als zy huer deel vercoopen so zijn zij sculdich vanden pond grote xv gr. Item ten zelve leene behoort eene thiende, lopende up een ghedeel erven houdende vanden grave van Vlaenderen, ghelegghen in de prochie van Wonterghem ende up eerve dat men hout vanden vors. leene, ghelegghen in Wonterghem ende in Denterghem, voort eerve diemen hout van Parisijs leene, ende up dat men hout vanden Hauweelschen, dat men eedt de heelftwinninghe, liggende in Denterghem. Item noch een leen liggende in de vors. prochie van Wonterghem, groot zijnde in lande ende merssche drie ghemeten ende een half, lettele meer ofte min, liggende in drien sticken, de twee sticke up den Oostwinde ende terde stic onder den Oostwinde, ende een half bundere mersche, daer behoort toe een thiende, streckende up tvoors. leen ende up al tlandt, dat men vanden zelve leene houdende es, een bailliu ende scepenen te makene met anderen heerscepen ghemeene, tol, vont, bastaerde goet tot iii l ende de boeten tot iii l p. ende daeronder, ende een rente die diverssche persone jaerlicx sculdich zijn ter cause vanden grond, die zij vanden zelve leene houdende zijn, lopende in tgeheele veerthien scell. vijf penninghen par., twee cappoene ende twee hoendere, naer tverclaers

Haar bestuur bestond uit eenen baljuw en zeven schepenen, die de drie graden des gerechts uitoefenden, juist gelijk in de dorpsheerlijkheden.

Eene andere heerlijkheid van belang, die insgelijks van het leenhof van Nevele afhing, was die van *Reage* of *Rehage*, bij SANDERUS *Rijkhagen* geheeten. Zij werd bediend door eenen baljuw, die voor de samenstelling der vierschaar de schepenen van Nevele ontleende, en behoorde in de eerste helft der XVe eeuw aan Lodewijk van den Hole, nadien, in 1450, aan Lieven en Antoon van den Hole. Philip de Gruutere was er houder van in 1568; daarna, Jan de Gruutere, heer van Diericxland, en in 1639 dezes dochter Anna de Gruutere, die de heerlijkheid verkocht aan Jan van der Speeten, heer van Eekloo, echtgenoot van Maria della Faille. In 1650 ging zij over tot Simoen van der Speeten, heer van Nieuwenburg, en in 1656 aan Paulina-Margareta della Faille, gehuwd met Lodewijk van Hoobrouck, heer van Axelwalle, die opgevolgd werd door zijnen zoon Abraham van Hoobrouck, heer van Asper en Zingem, wiens opvolgers in onze monographie van Asper worden opgenoemd. Het *goed te Rehage* was, volgens meting in 1646, onder erf en leen 35 bunder 75 roeden groot.

vanden renteboucke, ende als zij hueren gront vercoopen zijn zij sculdich maerghelt, vanden pond grote xv gr. ende ter doot enkelen dootcoop. Item terde leen es gheleghen in de prochie van Wonterghem, gheheeten *goed ter Hulst*, groot zijnde zes bunder ende een half ende lxvi roeden, lettele meer of min, daertoe behoorende in penninckrente drie ende dertich penninghen par. vijf cappoene ende een paer scapen hantscoen, vallende te elken St. Andriesdaghe, ende ghelden diverssche persone ter cause van hueren gronde die zij vanden zelven leene houdende zijn, ende so wanneer dat zij hueren gront vercoopen, so zijn zij sculdich vanden hondert ponden zes pont, ende ter doot enkelen dootcoop, tol, vont, bastaerdegoed tot iii l p. ende de boeten tot iii l p. ende der andere, ende een manschip staende te halven cope, ghehouden vanden vors. leene, groot vier ghemeten ofte daer ontrent, ende es een stede gheheeten *ter Reke*, toebehoorende den hoire van meester Zegher Baert. . . . Staende de vors. leenen, enz. . . . Den xxiiii^{en} dach in Maert int jaer XIIIe ende LX. * (Oorspronkelijk stuk op perkament. — Prov. archief).

Te Wontergem was ook ingesloten de heerlijkheid van *Vinderhoute*.

Het *goed ten Houte*, insgelijks een leen van Nevele, te Wontergem, was op het laatste der XVIe eeuw in bezit van de familie Van den Bundere. Het werd in 1593 door Boudewijn van den Bundere, die 't van zijnen vader, Jan van den Bundere, geërfd had, verkocht, doch keerde nog ditzelfde jaar tot een lid zijner familie terug, en wel namelijk tot Catharina Lievens, dochter van Joost Lievens en van Catharina van den Bundere, Boudewijns zuster. De opvolgende ons bekende houders van dit leen, dat omwald en 6 bunder groot was, waren : Willem Lievens, in 1639 ; Maria Lievens, zijne oudste dochter, in 1654, en Anna Lievens, in 1664.

Het leen *te Deinsveld* of *te Roelkins*, groot 6 bunder, onder bosch en water, had in 1597 tot eigenaar Willem van der Zijpe, in 1637 Margareta van der Zijpe, en in 1659 Willem van der Meere, zoon van Gillis, heer van Asper en Zingem. Het behoorde in 1676 aan Joris van Crombrugghe, heer van Loovelde, en in 1683 aan Izabella de Buck, bij huwelijksgift van haren vader, Reinier de Buck, en hare moeder, Adriana Mortier. Het verhief, evenals het voorgaande, van het leenhof van Nevele.

Voorts had men in deze gemeente nog een leen, genaamd het *goed te Wiericx*, afhangende van de heerlijkheden te Winkel, Bracx, enz., dat omtrent den jare 1484 aan Jan Besuuts, en later, gedurende langen tijd, aan de familie De Gruutere toebehoorde. Anna de Gruutere, dochter van Jan, heer van Diericxland, verkocht het omtrent het midden der XVIIe eeuw aan Jan van der Speeten, na wien het, ten tijde van SANDERUS, zoo deze schrijver getuigt (die 't bij misslag onder Grammene plaatste), aan den heer van Lendelede, uit het geslacht van De Beer, toekwam. Vóór 1683, wanneer het eene uitgestrektheid had van 25 bunder, was dit leen gekend onder den naam van *Craeyenbroeck*, en op gemeld tijdstip onder dien van 't *goed te Anderlecht*, naar de familie, welke het omtrent dien tijd in bezit had. Ferdinand-Philip de Stoppelaere, zoon van Roeland en van Joanna van

Anderlecht, verkocht het den 15 Januari van gemeld jaar aan Jan Orlent voor de som van 500 pond groote, Vlaamsche munt, boven 4 pond groote voor een gelag, 2 dukatons voor het dochtertje des verkoopers, eenen zijden sjerp met kanten, ter waarde van 5 dukatons, voor zijne vrouw, en voor den verkooper een paar pistolen met dubbelen loop, beslagen met zilver, en de hiel en met schildpad, ter waarde van 6 pond groote⁽¹⁾. In eene notariëele akte van 1745 vinden wij dit leen, nog altijd onder den naam van *'t goed te Anderlecht* aangeduid, in bezit van Maria-Walburga Danneels, dochter van Frans-Antoon.

Het *Coutschuergoed*, eindelijk, ter grootte van 9 a 10 bunder, werd in de XVe eeuw bezeten door de meergenoemde familie De Ghendt, en in 1721 door Pieter van Overbeke, uit hoofde van zijne vrouw, Catharina Bruyneel.

De meeste tienden van Wontergem behoorden aan de abdij van Drongen, aan den pastoor en eenige wereldlijke personen.

Burgemeesters van Wontergem.

Joost van de Voorde	1710
.
Philip-Jacob de Smet	1780
.
Pieter-Jacob de Smet	1801
J.-K. Lauwers	1808
K. van Hecke	1836
J.-B. de Smet	1840

(1) *Not. acten.*, n° 37. — Archief van den Raad van Vlaanderen.

III.

GESCHIEDENIS. — De zoogezegde eeuw van Lodewijk XIV was Wontergem, als zoovelen anderen gemeenten, niet weinig noodlottig. Het blijkt uit eene officiële opgaaf, dat, ten gevolge der in 1645 en 1646 plaats gehad hebbende legerbewegingen en krijgslogementen, de inwoners er een verlies onderstonden van niet min dan 50,118 pond.

De prins van Vaudemont, bevelhebber van het leger der Bondgenooten, sloeg hier den 30 Juni 1695 zijn kamp op, hetgeen tot gevolg had, dat de Franschen, onder aanvoering van Villeroy te Kortrijk gelegerd, er den 13 der volgende maand met 80,000 man op afkwamen. Een groote veldslag zou hier onvermijdelijk geleverd geweest zijn, indien Vaudemont, wiens strijdmacht slechts tot 50,000 man beliep, het niet geradig had geoordeeld de ontmoeting te ontwijken. De kroniek verhaalt, dat de bevelhebber van het verbondene leger hiertoe eene groote behendigheid aan den dag legde. Door eene in den nacht opgeworpene verschansing langs de zijde der Franschen gerugsteund, en zich in den schijn tegen eenen kloeken wederstand gereed makende, bewerkte hij, schier in de oogen des vijands, zijnen aftocht langs Nevele naar Gent, alwaar hij in den avond van den 14 toekwam (1).

Twee jaren daarna, den 13 Juli 1697, had Wontergem andermaal het leger der Verbondenen op zijn grondgebied.

(1) Er berust in het rijksarchief, te Brussel, eene kaart, aanduidende Vaudemonts kampement te Wontergem, en de verschansing, die hij er in den nacht van 13-14 Juli 1695 oprichtte. (Zie n° 487 van den *Inventaire des cartes et plans*, uitgegeven door GACHARD, in 1848).

Uit de vorige eeuw is ons niets over deze gemeente, onder historisch opzicht, bekend. Geen twijfel nogtans of ook hier werd er geijverd in den zin der Patriottenbeweging, en zal die door geld en manschappen ondersteund geworden zijn.

IV.

KERK VAN WONTERGEM. — De oude kerk van Wontergem was onder archeologisch opzicht zeer merkwaardig. Zij was in Romaanschen stijl, dagteekende van de X^e of XIe eeuw, en had, gelijk meestal de kerken der middeleeuwen den vorm van een kruis. De kruisbeuken hadden eene binnenbreedte van 5 meters 20 centimeters; de dwarsbeuk, waarover de toren stond, had eene lengte van 14 meters; het sanctuarium was buiten den toren 7 meters lang. De westkant der kerk, of het lange einde van 't Latijnsch kruis, was sedert twee of driehonderd jaren afgebroken om de kerk te vermeerderen en door eene zaal van 8 meters breedte en 11 meters lengte te vervangen, welke, gansch ellendig gebouwd, instortte wanneer men er de hand aan sloeg om die voor den herbouw des tempels af te breken.

De toren stond op de doorsnijding der beuken; hij rees vierkant boven de kerk, en versmolt tot een achtkant, versierd met acht Romaansche klokvensters, in welker midden zich een arduinen kolommetje bevond.

In de buitenlijn had de toren eene doorsnede van 6 meters 80 centimeters, en tot aan het kruis eene hoogte van 29 meters. Het ontwerp heeft bestaan om den toren voor de nieuwe kerk te behouden, doch daartoe was de plaats des kerkhofs ongeschikt.

Wij zijn deze bijzonderheden over de oude kerk verschuldigd aan den eerwaarden heer CLARYSSE, thans onderpastoor te Roese-

lare, die, verdienstvol bouwkundige, naar men weet, het plan geleverd heeft voor den nieuwen bouw, welke als een echt model voor eene dorpskerk te beschouwen is.

De vorm is een langwerpige vierkant, inwendig 14 meters breed, en van de voorname deur tot achter 't altaar 31 meters 50 centimeters lang. Zij is in drie beuken verdeeld; de middelbeuk is 6 meters 40 centimeters, elke zijbeuk (door vijf sierlijke vensters verlicht) 3 meters 80 centimeters breed. De bouw is op zijne lengte van weerskanten door vier kolommen in vijf tusschenvakken of balkruimten verdeeld. De hoogte der zijbeuken bedraagt 8, die des middelbeuks 11 meters. Het uitwendige dezer kerk zweemt naar den Byzantischen stijl; zij werd in zoogenaamden boerenkareelsteen, ter plaatse gebakken, onder één dak, eenvoudig opgebouwd. Inwendig is zij gansch toegestoken in bolvormige gewelven, die, nadat de moerbogen waren gemaakt, zonder centeringen werden toegemetsd.

Het binnenzicht der kerk heeft iets grootsch, godsdienstig, dat men in weinige kerken terugvindt. Nauwelijks binnengetreden, gevoelt men zich getroffen; die indruk is veroorzaakt door den noodzakelijken eenvoudigen samenhang van 't geheel, dat u overdekt, aler gij er aan denkt ieder deel er van te ontleden. De inwendige oppervlakte bevat 540 vierkante meters, het koor, waar men vijf vensters telt, medegerekend. — De toren, die boven den ingang oprijst, is zeer bevallig; hij heeft den vierkanten vorm, met gelijke spits, en is voorzien van vensters met volronden boog.

Deze kerk, in 1857 gebouwd, werd, ter uitzondering van den steen, die door het kerkbestuur werd geleverd, voor de somme van 26,986 franken aanbesteed. Men schat de geheele uitgave op 52,241 fr. 96 centiemen, waarvan de som van 3,000 fr. voor de van den ouden tempel voortkomende bouwstoffen moet afgetrokken worden. Inwendig heeft zij slechts de som van 95 franken den vierkanten meter gekost. Volmondig bekennen wij, dat de vraag, om voor de buitenkerken eenen vorm te vinden, welke de ruimste plaats geeft en die 't minst kost, door dezen bouw beant-

woord schijnt, aangezien ook niets van de binnenruimte verloren is. De gewelven zelve zitten tot in 't hoogste der kap, zonder er eenigszins van gesteund of toegehouden te worden. De kerk, met hare gewelven, staat vast door hare inwendige schoorbogen, de daking zelve, zonder 't minste gevaar van uitsteking, ondersteunende. Dergelijke bouw eischt maar weinig hout. Aan geheel de kerk, den toren medebegrepen, zijn maar 50 kubieke meters hout verwerkt, nauwelijks voor de som van 2,000 fr. Daarentegen zijn er ongeveer 1,000 meters metselwerk (700,000 kareelsteenen) aan gebezigd.

Mgr. Delebecque, bisschop van Gent, die den 15 September 1857 den eersten steen van deze kerk had gelegd, wijdde ze den 10 October 1859.

Het hooge koor, gansch in den stijl van de kerk geschilderd door J. BEERNAERT, van Gent, doet zich vooral lief aan het oog voor. Men bemerkt er glasramen met grisaille en gebrandschilderd, waarvan het middelste de *HH. Agnes* en *Apollonia* voorstellen, welke beelden fraai uitkomen. De twee grisailleramen onderscheiden zich door eene zachte en liefelijke klaarte; alle dragen het naammerk van gemelden J. BEERNAERT, Gent, 1860.

Het koor is ook versierd door vier beelden van *O.-L.-Vrouw onbevlekt ontvangen*, de *HH. Jozef, Petrus* en *Paulus*. Doch van deze mag gezeid worden, dat zij onder ieder opzicht met de ordonnance des gebouws in strijd zijn. Beter ware 't geweest er geene te stellen, dan zulke, welke noch in vorm noch in grootte met het vat en den bouwtrant overeenstemmen. Wij hopen, dat de eerwaarde heer pastoor Van Hulle, die zoo veel voor de heroprichting gedaan heeft, die zal doen verdwijnen.

Eenige oude meubelen zijn mede niet in betrekking met den strengen eenvoud dezes gebouws. Het koorgestoelte komt uit de oude kerk van Heusden. De twee zijaltaren, herkomstig uit de kerk van Hansbeke, zijn toegewijd aan *O. L. Vrouw* en de *H. Agnes*, laatstgenoemde de beschermheilige dezer kerk.

In plaats van gelijk in vele andere kerken hier eene niets-

beduidende ijzeren communicabank te zien, rust het oog met welgevallen op een eenvoudig lief houten snijwerk van VAN BIESBROUCK. De vier medaillons er op verbeelden 't *Geloof*, de *Hoop*, de *Liefde* en de *Voorzichtigheid*.

Schilderstukken treft men er slechts in zeer klein getal aan. Het verdienstelijkste is een *Ecce homo*, die aan den linker pijler van het koor hangt. De kruisweg hing eertijds in de oude kerk van Heusden, en werd aan die van Wontergem door mevrouw Van den Bogaerde geschonken.

Voorts zagen wij in de sacristij twee kostelijk geborduurde standaarden, en eene zilveren ciborie, aan de kerk gejongd door den eerw. heer Lecocq, kanunnik en groot penitentiaris, te Brugge.

De oude kerk was tamelijk rijk aan grafzerken. Men heeft het gelukkig gedacht gehad, er de opschriften van over te schrijven, en de kopie daarvan in de pastorie neder te leggen. Van dien, liggende vóór den ingang der sacristij, op 't kerkhof, deelen wij het volgende opschrift mede :

Hiervooren ligt begraven d'heer Guillelmus Verougstraete, f^r Jans, in syn leven heere van Schaegen, in Anseghem, overleden 6 Augusty 1790, in den ouderdom van 58 jaeren, ende van jof^w Marie-Joanna Putman, f^a Marcus, syn huysvrauwe, overl. den 15 April 1802, oud 60 jaeren, alsnu in houwelyk met d^r Pieter-Jacobus-Philippus, tsaemen gewonnen 9 kinderen, waervan nog in leven syn Joanna-B^{is}, Rosalia, Bernardus, Antonius, Petrus-Josephus, onderpastoor tot Caeneghem, overl. den 20 Maert 1812, oud 30 jaeren. Bidt voor de zielen.

Men leest op de klok :

MARIA AGNES. PETER : JOANNES-BAPTISTA DHAERYERE,
SONNE VAN JOANNES ENDE VAN MARIA-CATHARINA DE ROO,
OVERLEDEN. METER : REGINA LAUWERS, DOCHTER VAN
JACOBUS-CAROLUS, MAIRE VAN WONTERGHEM, ENDE VAN
JOANNA-CAROLINA VAN WONTERGHEM. FAITE EN L'AN 1808
PAR L.-F. REYNAULT ET J. HABERT.

Het patronaat of begeavingsrecht over de kerk dezer parochie kwam toe aan het kapittel van Doornik, terwijl de benoeming des kosters aan den abt van Drongen behoorde. Tot op het laatste der verledene eeuw werd de pastorij gewoonlijk door de abdijheeren van laatstgemelde plaats bediend.

Ongeminderd zijn aandeel in de tienden, had de pastoor, volgens DE CASTILLON, het genot van twee bunder grond en eene kleine weide, hetgeen hem jaarlijks al te zamen 500 gulden waard was. Hij ontving de offers en bewoonde een onbelast huis.

De koster had eene competentie van drie pond groote van den abt van Drongen, en trok 2 pond van de gemeente.

Het getal communicanten beliep in het begin der XVIIIe eeuw tot 200.

Tusschen Wontergem en Aarsele staat een bidkapelleken, op welks gevel men leest :

EN PASSEERT
HIER NIET EEN VOET,
ZONDER DAT GHY
JESUS, MARIA
EN ANNA GROET.

Pastors van Wontergem.

Jan Pollijns	1620
Norbert de Waegenaere	16**
Arent de Smet	16**
Ferdinand de Berchs	1670
Pieter Willems	1692
Pieter Weyn	1712
Jan-Frans van Landeghem	1736
Jan Collage	1741
Willem van Overloop	1753

Joost van Doorslaer	1761
Alexander Sonnevile	1767
J.-A. de Meyer	1775
Jacob de Grave	1783
K.-L. Maes	1792
Hendrik-Frans van Peteghem	1803
Jan-Lieven d'Anvers	1803
Jan-Frans van Hulle	1846
